

Nerijus Čepulis

ONTOLOGIJOS FUNDAMENTALUMO KLAUSIMAS: LEVINAS IR HEIDEGGERIS

*Kauno Vytauto Didžiojo universitetas
Humanitarinių mokslų fakultetas
Filosofijos katedra
K. Donelaičio g. 52
LT-44244 Kaunas
El. paštas: obsinner@hotmail.com*

Be jokios abejonės, Emmanuelis Levinas yra vienas ryškiausių ir savičiausių praėjusiame šimtmetyje gimusio fenomenologinio minties sąjūdžio atstovų. Savąja socialumo fenomenologija jis tęsė, bet kartu ir kritikavo, koregavo bei gilino pirmtakų filosofines išvalgas. Eidamas E. Husserlio pramintu naujojo metodo keliu, Levinas negalėjo nesusitikti su kitais fenomenologinio sąjūdžio šalininkais. Pirmiausia viešėdamas Freiburge, žinoma, su M. Heideggeriu. Vėliau Levinas, prisimindamas tai, pasakys: „Man pasirodė, kad važiauju pas Husserlį, o suradau Heideggerį“ (Poirié 1987: 74). Pastarojo knygą *Buvimas ir laikas* Levinas pavadino viena gražiausių filosofijos istorijoje. Heideggeris ontologijoje pabandė iš pagrindų permąstyti ar veikiau pagaliau susimąstyti apie *buvimą* kaip tokį, nors tradicinė metafizika savo dėmesį išimtinai skyrė *būtybei* arba būtybių visumai – *būčiai*. Neatsitiktinai ir lietuvių filosofinėje kalboje kaip pamatinę sąvoką iki pat šių dienų vartojame „statišką“ daiktavardį *būtis*. Levinas pažymi, kad tai pirmiausia yra veiksmožodis, o ne daiktavardis. Jei jau turime veiksmožodį *būti* tematizuoti, paversdami jį gramatiniu subjektu arba objektu, tai liksime arčiau „veiksmožodiškumo“ tardami *buvimas*, o ne *būtis*. Beje, būtent Heideggeris pirmasis atskleidė žodžio *buvimas* veiksmožodiškumą, tai, kuo jis yra atsitikimas, buvimo vyksmas. Mat daiktai ir visa, kas būva,

(būtis) realizuoja buvimo būdą, „atlieka buvimo darbą“. Anot Levino, Heideggeris mus pripratino prie šio veiksmožodiško skambesio. Juk filosofija, net jei ji pati to nesuvokia, yra mėginimas atsakyti į klausimą, ką reiškia buvimas kaip veiksmožodis (Levinas 1994: 30). Heideggeriui filosofija – tai visų pirma pamatinė ontologija, siekianti užčiuopti buvimą. Tad ontologija turėtų skirtis nuo visų kitų disciplinų, tyrinėjančių *tai*, kas būva, būtybes, jų visumą (būtį), jų prigimtį, jų santykius ir pamirštančių, kad, kalbėdamos apie būtybes, jos jau iš anksto suponuoja žodžio *buvimas* prasmę esant savaime suprantama, tačiau tos prasmės nepaaiškina. Be to, toms disciplinoms toks aiškinimasis nė nerūpi, juk tai ontologijos sritis.

Levinas įvertino Heideggerio sugebėjimą išeiti iš vis dar per ankštų ontologijai Husserlio egologijos rėmų. *Buvimo* pirmapradiškumo nepasiekia teorinė epistemologiškai orientuota fenomenologija. Buvimas nepasirodo *ego* teorinės žiūros lauke. *Buvimas* atsiveria kaip *štai-čia-buvimas* (*Dasein*), iš principo jau tarpdamas buvimo-pasaulyje struktūroje ir tik tokiu būdu leiddamasis suvokiamu (Lévinas 1932: 408). Ontologiškai pagrįstas buvimas panaikina teorinės sąmonės primatą, o kartu spragą tarp vidinės ir išorinės sąmonės, tarp mąstymo ir jo laikiškumo. Heideggeris radikalizuoja intencionalumo sąvoką, išlaisvindamas ją iš teorinės žiūros. Anot F. P. Ciglia, „intencionalumas – judesys objekto link – čia transformuojasi, visiškai integruodamasis į laikišką egzistencijos eigą, egzistencijos, kuri nuolatos save viršija (*si eccede*) ir transcenduoja“ (1983: 226). Vadinas, buvimo klausimas jau visada yra glaudžiai ir lemtingai susijęs su laiku, kuriame ir tik kuriame buvimas supranta pats save. Suvokimo aktas visada jau implikuoja laikišką bei laikiną žmogaus egzistenciją ir jos dramą. Buvimo problema iš pat pradžių mus nukreipia į žmogų ir jo buvimo būdą, nes „žmogus yra *būtybė*, kuri suvokia buvimą“ (Lévinas 1932: 405). Heideggerio ontologija siekia radikaliai pagilinti fenomenologinę analizę, atpalaiduodama ją nuo grynos žiūros ir kiek įmanoma artimiau susiedama ją su gyvenimu. Ir pagaliau, pasak P. A. Rovatti, „Levinas interpretuoja haidegerizmą kaip filosofijos išsilaisvinimą iš minties absoliutumo užmojo per suvokimą – tai, kas yra implikuota pačioje egzistencijoje“ (1987: 42).

TOTALAUS BUVIMO BLOGIS

Vis dėlto, nepaisant Levino simpatijos ankstyvajam Heideggeriui, greitai pasirodo ir jo paties savitumas, nukreipiantis mąstymo kelią kitur. Pirmojoje originalioje, parašytoje karo belaisvių stovykloje, knygoje *Nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo* Levino ontologinė analizė užsibūna ties tokiu buvimu, kurį prancūzų kalba išsako žodžių junginiu *il y a* (pažodžiui verčiant, reiškiančiu *tai turi*, o pagal prasmę – *yra, būva, būvama, esama*). Kai kuriems mąstytojams, o ypač Heideggeriui, ši ištara reiškia džiaugsmą dėl to, kas egzistuoja,

perteklių ir dovaną: *es gibt* (vok. *tai duoda, yra duodama*). Levinui, priešingai, šis *tai būva*, arba *būvama*, reiškia beasmenės būtybės *il (tai)* neutralų ir visa uzurpuojantį buvimą. Tokio buvimo pavyzdį jis pateikia, prisiminęs dar vaikystėje patirtą išgyvenimą, kai miegi vienas, paguldytas lovoje atskirame kambaryje. Suaugusieji būna toliau. Vaikas, paliktas vienas, miegamojo kambario tylą suvokia kaip spengiantį „ūžimą“ (1994: 42). Tai ir yra tas beasmenis, tuščias, spengiantis buvimas. Mąstydami toliau, suvokiame: jei ir nebūtų nieko, jokios būtybės, *būvama* faktas liktų nepaneigiamas. Čia nekalbama, kad *būva* (prancūziškai *il y a...*) viena ar kita, bet svarbu atkreipti dėmesį į pačią buvimo sceną, kur pasirodo ar nepasirodo būtybės, į patį *yra, esti*, tiesiog *esama (il y a)*, į tą absoliučią tuštumą, „gaudžiančią tylą“, chaosą, buvusį iki sutvėrimo – *yra būvama*. Anot Levino, čia nėra jokio dosnumo (*es gibt*), kurį bandė išvelgti Heideggeris, jokio džiaugsmo ar pertekliaus. Tai grynas beasmeniškumas, panašiai kaip ir *lyja (il pleut)* ar *sutemo (il fait nuit)* atveju (Levinas 1976: 407). Tai užsesys, sugrįžtantis po kiekvieno šio užesio neigimo. Nei niekas, nei būtis, kurį Levinas pavadino *negalimu* (bet esamu) *trečiuoju*. Šio nuolatinio *būvama* negalime dar laikyti buvimo įvykiu, realizacija, tačiau taip pat negalime sakyti, jog tai niekas, net jei nieko nėra.

Beje, nuodugniai buvimo neįmanumą Levinas jau buvo bandęs aprašyti ankstyvojoje savo studijoje *Apie pabėgimą*. Iš pavadinimo galima spręsti, kad Levino santykis su Heideggerio pamatine ontologija čia įgyja polemiskai negatyvų pobūdį. Ontologija – tai mąstymo terpė, iš kurios yra bandoma kiek įmanoma radikaliau ir, jei įmanoma, visiškai išsivaduoti per *pabėgimą*, buvimą išgyvenant bei suvokiant kaip kalėjimą. Buvimas Levinui sudaro pačią Aš tapatybės esmę. Jau pats sakymas *būtis būva* arba *yra būvama* sužadina atmetimo reakciją. „Šio teiginio brutalumas yra tai, kad jis yra visiškai pakankamas ir nieko neperteikia. Būtis būva: prie tokio teiginio jau nieko nebepridursi“ (1982: 69). Buvimas yra visiškai totalus ir nebekelia jokios abejonės. Tai Vakarų filosofijos idealas – tikrumas, kurį sukuria buvimo rimtis ir sau pakankamumas. Ir vis dėlto toks absoliutus privalėjimas būti gali sukelti net šleikštulį. Ir norisi išeiti, tiesiog pabėgti, išsiveržti. Bet kur išėjus patraukti? Ar yra vieta, kur nėra buvimo? Levinas čia kalba apie gryną *išėjimą*. Tiesiog išeiti be klausimo kur. Išeiti ir neiti niekur. Tai nėra mirties ilgesys, nes mirtis nėra nei išeitis, nei problemos sprendimas, nei baigtis. Reikalingas naujadaras šiai situacijai apibūdinti. Levinas jį atranda – tai „un besoin d'excendance (*excendencijos* poreikis)“. Tačiau kam čia reikalingas šis naujadaras? Ar išėjimui nepakaktų *peržengti (exceder¹)* buvimo ribą taip, kaip peržengiamos yra įgaliojimų ar kompetencijos ribos? Tik ar tai įmanoma? Juk buvimas totaliai apima

¹ Prancūziškasis *exceder* (į lietuvių kalbą paprastai verčiamas *viršyti*, bet kol kas į tai neatsižvelkime ir laikymės tiesioginio vertimo *peržengti*) yra kilęs iš lotyniškojo *ex-cedere*, reiškiančio *iš-eiti*, taip pat *pasitraukti, mirti, išnykti, atsitolti, išsiplėsti*. Atrodo, svarbiausia pastebėti šiuo veiksmazodžiu perteikiamą *horizontalų* išėjimo judesio pobūdį.

visą įmanomą horizontą, už kurio nėra nieko, arba yra tik niekas. Mirtis, kaip jau sakėme, nėra išėjimas, nes yra pavienio buvimo nutraukimas, bet ne buvimo apskritai įveikimas. Buvimo horizontas rodo buvimo *horizontalumą*: buvimas plyti, plečiasi ar yra išsiplėtęs (lotyniškai kaip tik galėtume sakyti *excedit*) laike ir erdvėje *horizontaliai* (trys erdvinės dimensijos šiuo atveju vis dar priklausytų horizontui). Tad joks judėjimas horizontale buvimo peržengti ir iš buvimo išsiveržti nėra pajėgus. Lieka ieškoti išsiveržimo galimybės kitur. Levino naujadaras *excendance*, atrodo, yra nuoroda į *vertikalumo* semantiką. Negalėjimo peržengti buvimo nuovargis atveria *ekscendencijos*² poreikį.

Buvimas, kaip jau minėjome, kartu yra ir Aš tapatybė. Galiausiai vengimas būti reiškia poreikį ekscenduoti patį save, „sutraukti paties radikaliausio surakinimo, to, kas visų nepalenkiamiausia, fakto, kad Aš esti savimi pačiu, grandines“ (Lévinas 1982: 120). Vengimas būti nėra bėgimas nuo savęs, aptikus savo ribotumą, bet poreikis nebūti dėl paties fakto, kad visada esu savimi pačiu. Iš šio poreikio gimsta filosofija. Juk čia patenkame į buvimo kaip tokio gryną mąstymą. Bet ar šis buvimas tikrai yra toks universalus, kaip to norėtų Heideggeris? Ar ontologijai priklauso išimtinis *pirmosios filosofijos* statusas? O galbūt tai tik tam tikros apsiribojusios buvimu kultūros (galėtume ją pavadinti graikiška) apraiška? Bet juk tai ne vieninteliai įmanomi kultūra, pasaulėjauta ir mąstymas. Galbūt *ekscendencija* galėtų būti pradžia naujai ir kitokiai mąstymo ir apskritai žmogiškumo sampratai. *Apie pabėgimą* tekstai dar nenurodo pozityvių ontocentrinės problemos sprendimų. Fenomenologinės poreikio, malonumo, gėdos, šleikštulio analizės dar svyruoja ant ribos tarp haideriškosios ontologijos ir *išėjimo*, nors kol kas *niekur*. Iškeliauti, ir tiek, be jokio tikslo. Blogai jaustis būvant nereiškia pasyvios būsenos. Skausmas supo- nuoja tam tikrą judrumą, nenustygimą *vietoje*, *savo* vietoje, nepasitenkinimą buvimu *įsikūrus* ir išėjties ieškojimą. Bet šis *man skauda* ar veikiau *man blo- ga* neturi jokio objekto, jokio veikimo tikslo. „Tai bandymas išėiti, nežinant, kur patraukiama, o šis nežinojimas kaip tik ir apibūdina pačią šio bandymo esmę“, – teigia Levinas (1982: 78).

Vėlesnėje knygoje *Nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo* mąstymas vis dar prasideda nuo susidūrimo su buvimu, kuris kelia siaubą, verčia bejėgiškai trauktis nuo persekiojančiojo *il y a* šešėlio. Šios išgašdintos bei sumišusios egzistencijos būdą gerai nusako tokios veiksmožodiškai išgirstos būsenos, kaip antai: nuovargis, tingėjimas, vengimas, bergždžias stengimasis. Heideggeris *Buvime ir laike* kalba apie *savijautą* (*Befindlichkeit*) kaip apie tokį ontinį būvį, kuriuo įmestas štai-buvimas pirmapradiškai atsiduria savo paties akivaizdo-

² Levino pasiūlytas prancūzų kalbos naujadaras *excendance* šaknis nurodo į lotyniškąjį veiksmožodį *scandere*, reiškiantį *lipti, kopti, pakilti*. Be abejo, norėta priartėti prie pastarojo veiksmožodžio vedinio *transcendere*. Tokiu atveju *ekscendencija* būtų ta pati *transcendencija* (pranc. *transcendance*), turinti išvidinio (*ex*), tai yra išorėn nukreipto, vertikalaus judesio pobūdį.

je dar iki bet kokios refleksijos, valios, suvokimo, tikėjimo³. Pamatiniai savijautos pavidalai yra baimė (*Furcht*) ir nerimas (*Angst*) mirties akivaizdoje, kur žmogus įsisąmonina savo laikishką laikinumą ir patenka į autentišką būvį (1979: 140–142; 184–191). Levinui toks žmogiškumo situacijos aprašymas pasirodo per siauras. Juk neką silpnesnį nerimą gali sukelti ir buvimo neišvengiamumo potyris. Kas yra blogis? Buvimo trūkumas? Išėitų, kad blogis yra niekas, ribojantis buvimą. Blogis yra niekas arba blogis nėra niekas, gali reikšti ir tai, kad blogio iš viso nėra. Ar tai ne per siaura blogio apibrėžtis? Ar jau pačiame buvimo pozityvume neslypi blogio slėpinys? Nerimas buvimo (*il y a*) akivaizdoje, buvimo siaubas yra ne mažiau pirmapradiškas nei nerimas mirties akivaizdoje. Baimė būti nenusileidžia susirūpinimui dėl buvimo. Levinas siekia išėiti iš buvimo ir nieko dialektikos, lemtingai nulėmusios vyraujančiąją Vakarų mąstymo tradiciją. Buvimas kaip toks, kuris rūpėjo jau Aristotelio metafizikai, pirmapradiškai yra mąstytinas ne santykyje su nieku, bet visa savo pilnatve jau vien todėl, „kad *būva* (*il y a*) susaisto mus taip totaliai, kad net negalime atsainiai pažiūrėti į nieką ar mirtį ir drebame jų akivaizdoje. Nieko baimė yra mūsų įsipareigojimo buvimui matas. Savimi pačia, o ne savo ribotumu egzistencija slepia savyje tragiškumą, kurio mirtis negalėtų išspręsti“ (Lévinas 1986: 55).

Kas yra buvimas? Juk tai buvo pagrindinis filosofijos istorijos klausimas. Bet ar buvo į šį klausimą atsakyta? Buvimas neduoda atsakymo ir nesiduoda atsakomas. Jau pats klausimas ir jo neatsakomumas sudaro santykį su buvimu. Buvimas yra mums visiškai svetimas. Tai erzina. Į klausimą, lyg užduotą nakties tamsai, nesigirdi atsakymo. Skauda. Kas ar ką skauda? Nėra nieko apibrėžto, ką galėtume įvardyti kaip skausmo subjektą ar objektą, tarkim, tuo atveju, kai skauda galva ar skauda galvą. Tenka pasakyti nepasakomybę: skauda buvimas, skauda buvimą. *Buvimo skausmas yra neutralaus anonimiškumo skausmas ir tikrasis blogis*⁴. Čia iš tikrųjų tinka nakties metafora. *Būva* (*il y a*) – tai lyg *sutemo, tamsu, naktis* (*il fait nuit*). Tai lyg tuštumos šaltas užesys, kurį gali girdėti prie ausies pridėjęs jūros kriauklę. Naktyje dingsta ar dar nepasirodo nei formos, nei siluetai – tikras beformis chaosas, laikų pradžia, aprašyta *Pradžios* knygoje. Vaizdingais C. Chaliér'ės žodžiais tariant, „naktis užčiaupia burną ir subjauroja veidus stichiniame indiferentiškume, niekas nebeturi vietos. Nė vienas daiktas, nė vienas asmuo negali nuo jos pabėgti. <...> Ar *būva* (*il y a*) negalėtų duoti akstino pagalvoti apie tą pirmą pradžią pasaulio metą? Tačiau pasaulio, kuris, tam tikru būdu, ten ir sunyktų, be jokios vilties lyg paralyžiuo-

³ „Savijautoje štai-buvimas yra visada jau pastatytas priešais save patį, visada jau yra save atradęs savijautoje, tačiau ne kaip savivoka-savimonė, bet veikiau kaip nuteikta savijauta (*gestimmtes Sichbefinden*)“ (1979: 135).

⁴ Prancūzų kalboje *skaudėjimas* yra nusakomas kaip tam tikras *blogio* (*mal*) turėjimas (pvz.: *j'ai mal à la tête* – pažodžiui *turiu blogį galvai*, tai yra *man skauda galvą*). Todėl posakis *mal d'être* gali reikšti ir *buvimo skausmą*, ir *buvimo blogį*.

tas, abstulbęs“ (1987: 24–25). Čia visuotinė nesatis sutampa su absoliučiai neišvengiama esatimi. Visiškai nebylus nakties betarpiškumas nepalieka atstumo kalbai ir pokalbiui. Čia niekas neatsako, ir ši spengianti tylą kelia siaubą. Egzistavimas be egzistuojančiojo – tai totalaus buvimo potyris ir sąvoka, kurie niekuo nesiremia ir nebeaptinka totaliame buvime jokių pabėgimo spragų. Čia net nebekyla pamatinis filosofijos klausimas, *kodėl yra buvimas, o ne niekas?*, prarasdamas savo fundamentalumą. Pasak Levino, „buvimas yra blogis ne todėl, kad yra ribotas, bet todėl, kad yra beribis. Nerimas, anot Heideggerio, yra nieko potyris. Ne, priešingai, jei mirtis laikoma nieku, nerimą sukelia faktas, kad mirti yra neįmanoma“ (1979: 29). Filosofija negali atsakyti į buvimo klausimą, gali tik ekscentuoti jį. Jei esama šio to daugiau ir anapus buvimo klausimo, tai bus jau nebe tiesa, bet gėris. Savo ruožtu S. Petrosino, apibendrinamas neutralaus buvimo filosofiją, teigia: „Nieko negalimybė yra tad pati buvimo galimybė, jo kraštutinė galimybė ir jėga; tai buvimo, kaip buvimo, savęs teigimo patvirtinimas – scenos be užkulisų, vidurdienio be vidurnakčio, horizonto be galimybės pasprukti anoniminis išbuvimas (*permanenza*)“ (1992: 26).

NUO BUVIMO PRIE BŪTYBĖS IR SOCIALUMO

Neatsitiktinai knyga *Nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo* buvo parašyta karo belaisvio kameroje. Beje, ši knyga išėjo apjuosta juostele su užrašu *Tai ne baimės klausimas*. Iš tiesų *il y a* sukelia ne baimę, bet veikiau kalinio (ypač jei jis nuteistas kalėti iki gyvos galvos), tūnančio belangėje, patiriamą beasmnio, monotoniško, tuščio iki spengimo buvimo ir privalėjimo išbūti (neribotą laiką) slėgį. Tai lyg prievartinės rimties nemiga, lyg negalėjimas nebūti. Tai ne mano budrumas – budi pats buvimas, tiesiog yra budima ir neįmanoma užmigti. Aišku, mirtimi mano buvimas baigiasi, bet nemigos metu yra pasijuntama taip, lyg buvimas neturėtų nei pradžios, nei pabaigos. Čia nėra jokių perskyrų, žyminčių skirtumus tarp daiktų ir būsenų, tiesiog jokio skirtumo: viskas vienoda, „viskas vienodai“ – absoliutus indiferentiškumas ir apatija.

„Pabusti“ iš šios nemigos sąmonė gali tik dėl savo prigimtinės galios *užmigti*. „Sąmonė yra galėjimas miegoti“, – teigia Levinas (1979: 30). Šiuo būdu randasi galimybė nutraukti priverstinį budėjimą ir su buvimu nustatyti santykį, o kartu ir distanciją kaip *egzistuojančiajam*. Egzistuoti anapus neutralaus beribio beformio buvimo reiškia būti kūnu, turėti kūną. Čia kalbama dar ne apie kūną-(iš)raišką, bet apie *kūną-padėtį*. Būti kūniškai reiškia užimti padėtį, turėti vietą. Tad, anot B. Forthomme'o, „būti kokioje nors vietoje, būti sava vieta – štai egzistavimo apskritai sudraskymas!“ (1979: 101). Čia gimsta subjektas, pats subjekto subjektyvumas. Subjektas yra subjektu tiek,

kiek turi vietą ir yra vietoje, tai yra miega⁵. Juk galėti užmigti ir miegoti reiškia išsivaduoti iš nemigos – betarpiškai anoniminį *il y a* nugali gyvenamo kūno betarpiškumas kaip subjektyvi savo vietoje besiilsinčio kūno tapatybė. Miegoti reiškia ne būti, o tiesiogiai dalyvauti gyvenime. Sąmonė kaip natūrali bei individuali tapatybė gimsta kartu su lokalizuotu kūniškumu. Tad egzistuojančiojo *hipostazė*⁶, praplėsusį buvimo „tirštą“ tuštumą, pasirodo kaip tapatus Aš. Tad išsivadavimas iš *il y a* nakties kartu jau reiškia ir atsiskyrimą, ryškų egzistuojančiojo skirtumą, suverenų privatumą, monadinį būvį bei vienetę. Per hipostazę buvimo veiksmaziškumas virsta daiktavardžiu (pranc. *substantif* iš lot. *substantivus*) – substancine *būtybe*. Tai atsispindi ir lemtingoje filosofijos istorijoje. Heideggerio buvimo užmarštis Levino yra interpretuojama kaip išsivadavimas iš nežmoniško bei anoniminio *il y a* fatališkumo. Būtybė hipostazuojasi privačios valdos atsiradimu, vardu – daiktavardžio vardininku, kuris įvardija ir išvardija. Taip randasi daiktas kaip *daiktas* (kaip kalbinis ženklas, reikšmė, skirtumas), būtybė kaip *būtybė* bei jų klasifikacija sistemiškai patvarioje būtyje. Bekraščio buvimo horizonte patekėjusi būtybė savo ruožtu nugali ir užvaldo buvimą, atimdama iš jo *il y a* anoniminį pobūdį ir padarydama dabar jau savo atributu, savybe. Dabar jau buvimas priklauso egzistuojančiajam ir yra jo, o ne kieno nors kito buvimas (Lévinas 1986: 141). *Hipostazė – tai subjektas, kuris įsisavina, pasisavina ir turi savo buvimą kaip kūnas, įsikurdamas tam tikroje vietoje, o gal net iš principo jau užimdamas savo vietą ir apsirėikšdamas kaip Aš. Būtent Aš Levinas vadina „egzistuojančiuoju par excellence“ (1979: 33).*

Vadinasi, nuo šiol buvimas randasi ir yra atrandamas būtyje. Per *kai ką*, kuri galime parodyti pirštu, suvokti, turėti, naudoti kaip įrankį ir vartoti, yra įmanoma atsiriboti nuo dar neseniai siaubą kėlusio *būva*. Būtybė, daiktas arba tam tikras egzistuojantysis *Nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo* autoriui išaušta lyg aiškumo aušra *il y a* naktyje. Tą akimirka, kai pateka saulė, daiktai pasirodo, nušvinta savaime nebenešami ir turimi *buvimo*, bet, priešingai, patys užvaldę jį. Juk sakome: *štai čia yra (il y a...) stalas, čia yra daiktas*. Taip buvimą susiejame, net sutapatiname su tuo, kas egzistuoja, ir tuomet jau Aš valdo, turi omeny jam priklausančius egzistuojančiuosius. Levinas pripažįsta, palaikęs tokį įsitvirtinusių tarp daiktų ir daiktuose būvį esant „išganingu“,

⁵ Subjektas (lot. *subiectum*) yra graikiško υποκειμενον (pažodžiui *gulintis po kuo nors*, kuris kyla iš veiksmaziškio κεισθαι – *gulėti*; plg.: skr. *cete* – *guli*, lot. *cuna* – *lopšys*, liet. *kūnas*) vertimas į lotynų kalbą. Subjektas ramiai *guli*, o ramus gulėjimas, jei nekamuojamas nemigos, anksčiau ar vėliau virsta į miegą. Patogiai *gulintis kūnas* reiškia atsipalaidavusį, nevaržomą miegantį kūną.

⁶ Vienas iš paradigminių ontologijos terminų υποστασις reiškia tai, kas yra *pastatyta po kuo nors kaip pagrindas*. Krikščioniškoje teologijoje *hipostazės* sąvoka yra aiškinamas dieviškosios Trejybės asmenų subsistencinis atskirumas bei Jėzaus asmens *hipostatinis* vieningumas. Tad tradiciškai hipostazė reiškia asmenį kaip visiškai atskirą bei autonomišką *individualybę*. Lotyniškas pažodinis vertimas būtų *substantia*. Hipostazė, substancija (dažnai net neverčiamos į lietuvių kalbą, o kartais bent jau pastaroji verčiama *esme*) išreiškia subjekto stabilumą, pagrįstumą (grįsti visa kita), tvirtą stovėjimą savo tapatybėje.

tačiau ilgainiui teko suvokti, kad ši idėja tebuvo tik pirmas „pabėgimo“ iš buvimo etapas. Juk egzistuojančiajam Aš galiausiai visi jo užvaldyti ir turimi egzistuojantys daiktai ima kliudyti. Garsusis Heideggerio *susirūpinimas* Levinui tapo egzistencijos *užgriozdinimu*.

Teško pasukti dar kitur. „Tad pasukau visai į kitą pusę, – sako Levinas: – kad visiškai išeitume anapus „tai yra“, turime ne įsitvirtinti (*se poser*), o išsilaisvinti (*se deposer*), atlikti atsisakymo (*déposition*) veiksmą, kaip kad sakoma apie netekusius sosto (*déposés*) karalius. Šis aš suverenumo atsisakymas yra socialinis santykis su kitu asmeniu, nesuinteresuotas santykis“ (1994: 47). *Nesuinteresuotumo* (*dés-inter-essée*) kalbinę išraišką Levinas suskaido į tris žodžius, prancūzų kalboje nusakančius išėjimą ar atsidūrimą anapus buvimo. Juk totalus Aš buvimas kaip nuolatinė buvimo pastanga, kaip gyvybės susitraukimas į save, šis natūralus *dél-savęs* ir *sau*, „savisaugos instinktas“, kova už būvį, o maistančiame buvime tiesiog valia būti yra *inter-esas* (lot. *inter-esse*) tikrąja šio žodžio prasme, tai yra *egoizmas*. Aš-substancija lyg pats materijos materialumas, susitelkęs atomo branduolio gryname kietume, savuoju *conatus essendi*⁷ sudaro gryną buvimą iki ar net be jokios etikos ir kaip pats kietumas, pats patvarumas iš tikrųjų jau yra išgyvenimo žiaurumas bei natūralios atrankos egoistinis karas. Ontologija gali išlikti žmogiška tik remdamasi *etika* ir pradėdama nuo jos, nuo susirūpinimo Kito buvimu, nuo neabejingumo Kito mirčiai ir todėl nuo galimybės mirti už Kitą. Tam reikalingas etiškai nesuinteresuotas ontologijos perversmas, kuris natūraliųjų *savyje*, *dél-savęs* ir *kiekvienas už save* gelmėje aptinka ir iškelia pirmapradiškai etišką Aš (sąžinę), gyvenantį antgamtiškais, kitaip sakant, natūralumą viršijančiais *Kitam*, *dél-Kito* bei *už-Kitą*. Čia randasi *metafizinis* santykis, kuriam, jei nebūtų per daug nuvalkiotas, tiktų žodis *meilė*. Šis santykis kaip *atsakomybė* už Kitą, *būvis-dél-Kito* nutildo beasmenį ir beprasmį buvimo (*il y a*) gaudesį. Iš anoniminio destruktivaus *ýrà*, *esama* išlaisvina tik transcendentinis santykis. Tai suvokęs, Levinas nustoja kalbėjęs apie *il y a* kaip tokį, tačiau jo visiškai nepamiršta, nes beasmenio ir (todėl) beprasmiško buvimo šešėlis lieka būtinas ir neišvengiamas negatyviai kaip nuolatinis nesuinteresuotumo (*dés-inter-esement*) išmėginimas.

AR ONTOLOGIJA YRA PAMATINĖ?

Ir vis dėlto beasmenio buvimo (iš)vengimas neneigia ontologijos svarbos. Levinas nėra visiškai Heideggerio oponentas. Negalima neįvertinti haidegeriškosios ontologijos indėlio į filosofiją ir fenomenologinio mąstymo metodo pagilinimo bei praplėtimo, pasislinkus anapus grynos teorijos konkrečios būtybės

⁷ Lotyniškas posakis, reiškiantis *pastangą būti*. Tokią ontologinę tvėrmės sampratą atrandame B. Spinozos, kuris, be kita ko, savo *Etikoje* rašo: „Kiekvienas daiktas, kiek jis yra savaime, stengiasi išverti savo buvimu (*in suo esse perseverare conatur*)“ (1924: 146).

buvimo link. Juk buvimo supratimas, kaip moko Heideggeris, neišsipildo vien teorine laikysena, bet visumine egzistencine žmogaus laikysena bei elgesiu. Ontologija – tai visas žmogus. Jo mokslinė veikla ir mąstymas, jo jausmai, poreikių tenkinimas, darbas, socialinis gyvenimas ir galiausiai mirtis – visa dalyvauja ir atlieka savitą funkciją buvimo supratime, arba tiesoje. Ontologija, atsiverdama buvimo istoriškumui bei lemčiai, kartu atskleidžia gyvenimo dramatiškumą ir tampa įdomi ne tik filosofui-mokslininkui, bet apskritai kiekvienam žmogui ir grožinei literatūrai bei menui. Filosofija susilieja su gyvenimu, ir jau nebežinai, ar filosofija prasideda nuo gyvenimo, ar gyvenimas – nuo filosofijos. Naujoji ontologija peržengia klasikinio intelektualizmo ribas. Suprasti nebereiškia išvelgti ir žinoti, bet mokėti. Suprasti įrankį juk reiškia ne (tik) jį pamatyti ar apžiūrėti, bet mokėti juo naudotis. Tikroviškai suprasti situaciją reiškia ne tiek ją apibrėžti, kiek pasijusti bei „susigaudyti“, atsidūrus ar atradus save tam tikroje jausminėje ikirefleksinėje dispozicijoje. Vadinas, suprasti buvimą reiškia egzistuoti, ir atvirksčiai. Mąstymas ontologiškai ir šia prasme filosofavimas nebėra atsietas stebėjimas(is), bet metimasis gal net „stačia galva“ į tai, kas mąstoma, tai yra radikalus pradėjimas nuo visada jau buvimo-pasaulyje, kuris yra dramatiškas, tai yra nenusipėjamas ir kontingentiškas. Šis dramatiškumas sudaro ontologijos pagrindą, bet kartu transcenduoja ar, kaip galbūt pasakytų Levinas, *ekscenduoja* ją, tapdamas „neontologine“ ontologijos sąlyga.

Kaip tik apie tai Levinas susimąsto savo studijoje *Ar ontologija yra pamatinė?* Dažnai kasdienybėje buvimo dramatiškumas pirmiausia parodo savo komiškąją pusę. Judesių nerangumu bei kerėpliškumu mūsų veikimas niekada nebūna grynas. Tarkim, tiesdamas ranką nukratyti pelenus nuo cigaretės, išverčiau vazą, aplaisčiau grindis ir kėdę, palikau pelenų ant stalo apie peleninę. Valingai atlikdamas judesį, kartu padariau daugybę dalykų, kurių nenorėjau padaryti. Mano aktas buvo negrynas – palikau pėdsakus. Siekdamas panaikinti pėdsakus, palikau daug kitų pėdsakų. Mano nerangumas gali suteikti puikios medžiagos tūlam detektyvui įrodyti savo profesionalumą. Čia komedija gali akimirksniu virsti tragedija. Kerėplos judesys gali atnešti rezultatų, priešingų jo pradinei intencijai. Vargšas Lajas, siekdamas užkirsti kelią fatališkai pranašystei, pats to nesuvokdamas, padės šiai išsipildyti. Oidipo sėkmė pasirodys jo tragedijos priežastimi. Taip, norom nenorom, tampame atsakingi anapus mūsų ketinimų. Vadinas, sąmonė kaip sąmoningas tikrovės įvaldymas toli gražu neišsemia mūsų santykio su tikrove, kurioje (bet ne tik šalia kurios ar prieš kurią) tarpstame įkrintę visu savo buvimo svoriu. Egzistencijos filosofija mus moko subtiliai pajusti, kad tikrovės sąmonė nesutampa su mūsų buvimu pasaulyje ir iš principo yra nepajėgi jo aprėpti. Ir vis dėlto šį įsipainiojusio įmestumo faktą, šį negalėjimą atsipalaiduoti bei teoriškai atsisiesti nuo mąstyman neredukuojamo objekto pamatinė ontologija siekia išlaikyti supрати-

me kaip pagrindiniame egzistavimo būde. *Egzistuoti* čia tampa tranzityviniu veiksmažodžiu kaip ir *suprasti*: egzistuoti reiškia suprasti, interpretuoti buvimą, orientuotis buvime. Esminė Vakarų mąstymo paradigma lieka nepažeista. Aristotelio *Metafizika* prasideda žodžiais: „Visi žmonės iš prigimties siekia akivaizdaus-pažinimo (του ειδεναί)“ (A1, 980a, 21). Tad filosofija, be abejo, yra filosofija ir išlieka filosofija tik tiek ir tol, kiek ir kol remiasi intelektu bei supratimu, net ir pranokstančiu grynąją teoriją. Taip suvokta ontologija yra bet kokio santykio su būtimi, o kartu ir bet kokio santykio buvime esmė. *Esmė* čia jau reikia suprasti kaip patį būties būtiškumą, kurio pagrindas, iščios ir šviesa yra *buvimas*. Juk būtybė yra „atvira“ (supratimui) savo buvimu ir dėl buvimo. Tad ir savo konkretų egzistavimą autentiškai galiu interpretuoti tik įeidamas į bendro totalaus buvimo „proskyną“ (žr. Heidegeris 1992: 104–106). Bet koks nesu(si)pratimas suprantančiam egzistavimui yra trūkumas (Levinas 1991: 15–16).

Pats *onto-logijos* terminas byloja apie esminę žodžio (λογος) kaip proto ar supratimo ir būties (ov) sąsają buvime. Tad kalba, anot Heideggerio, iš esmės yra suprantama, nes remiasi protu (1979: 34). Levinui kyla klausimas, ar tikrai protas (kaip graikiškasis λογος) yra prasmingo kalbėjimo pagrindas. Ar nėra taip, kad kalbėjimas šaknijasi dar pirmapradiškesniame santykyje, kuris yra pirmesnis už supratimą, sudarydamas savo ruožtu paties λογος pagrindą anapus ir prieš buvimą? Levino požiūriu, Heideggerio pamatinė ontologija yra vis dar gilintina. Būtybė čia net ir savo savarankišku buvimu iš esmės būva kaip suprantama būtybė. Žinoma, tai jau nebe objekto priklausomybė nuo mąstančiojo subjekto. Ir vis dėlto regėjimo bei šviesos kerų nepavyksta išvengti. Subjekto ir objekto abipusis santykis (būtybė ne tik yra matoma, bet ir pati rodosi) remiasi dar pirmapradiškesniu objekto santykiu su šviesa, kuri savo ruožtu niekaip netampa objektu, tačiau kaip ir Platonui yra matymo/rodymosi sąlyga. Todėl būtybės supratimas negali ir nenori sustoti būtybės akivaizdoje ir tiek, bet eina už jos, idant patektų į atvertį, į *proskyną* – būtybė pasirodo *buvimo horizonte*. „Tai reiškia, – teigia Levinas, – kad supratimas pas Heideggerį sugrįžta sąsajon su didžiąja Vakarų filosofijos tradicija: suprasti atskirą buvimą reiškia jau atsistoti anapus to, kas atskira, – suprasti reiškia būti santykyje su tuo, kas atskira, kas egzistuoja sau vienas, per pažinimą, kuris visada yra to, kas bendra, pažinimas“ (1991: 17). Pamatinė ontologija neleidžia patekti į santykį su paskira *būtybe* kaip su *paskira* būtybe, nes toks intymumas būtų buvimo užmarštis. Jau nuo Platono laikų esame mokomi kiekvieną atskirybės pojūtį subordinuoti bendrybės pažinimui. Heideggerio mintis šiuo požiūriu lieka graikiška, būtybių santykius subordinuodama buvimo struktūroms, egzistuojanti – egzistencialui, metafiziką – ontologijai.

UŽ ONTOLOGIJĄ PIRMESNĖ YRA ETIKA

Tačiau kaip yra su absoliučiai sąmonei išoriniu Kitkuo, kuris pirmiausia yra Kitas, kitas žmogus? Ar santykį su Kitu pradeda ir išsemia supratimas? Be abejo, natūraliai norime suprasti Kitą, bet santykis su juo neišsitenka supratime ir transcenduoja teoriją. Juk be smalsumo, dar esama simpatijos, meilės. Juk mylėti nereiškia nei susidaryti požiūrį į Kitą, nei jo sąvokos. Kitas yra būtybė ir svarbus kaip būtybė savaime, o ne buvime ir dėl buvimo. Heideggerio štaibuvimas visgi išlaiko nuolat į totalybę sugrįžtančio To Paties struktūrą, nepaisant savo savarankiškumo bei autentiškumo teigimo per buvimo-mirties-link įsisąmoninimą. Svetimas buvimas čia visada yra šalia ir niekada veidas į veidą. Kito vienumas yra tematizuojamas ir objektyvuojamas, kai patenka į mano *a priori* idėjų tinklą. Leisti individui *būti* čia reiškia ne susitikti jį kaip netematizuojamą pavienį, bet kaip būvantį, egzistuojantį bendrai ir todėl suvokiamą, mat antraip filosofija negalėtų būti universaliu mokslu. Šiame taške Levinas ir Heideggeris, žydiška metafizika ir graikiška ontologija, jau visiškai išsiskiria. Levinui kiekvienas pavienis individas turi savitą biografiją bei savitą patyrimo būdą, o Heideggeriui galiausiai rūpi ne individo, bet visuotinė lemtingoji istorija (*Geschichte*), kuri po *Buvimo ir laiko* imama laikyti buvimo užmaršties istorija, o kartu tampa ir paskata dekonstruoti metafizinę subjekto sampratą. Levinas siekia išsaugoti subjektą – be abejo, ne kaip formaliai transcendentą, bet kaip transcendentiskai pavienį⁸.

Laikysena Kito akivaizdoje nėra koku nors socialiniu-ekonominiu susitarimu priimtas bei įstatymu sutvirtintas išpareigojimas ar racionalaus paties subjekto autonominės laisvės nusistatyta pareiga. Čia subjektas praranda pirmumo teisę imperatyvo atžvilgiu. Jis ne pats sau išsikelia pareigą laisvu savo valios aktu, prieš tai jį aptikęs kaip vidinį savo autonomiško praktinio proto dėsnį, bet įsakymas veikia pasigirsta subjektui iš absoliučios išorės, iš kito asmens veido. „Esame linkę manyti, – teigia Levinas, – kad kito žmogaus kitoniškumas Aš atžvilgiu visų pirma yra kito žmogaus veidas, įpareigojantis Aš, kuris savo ruožtu betarpiškai, tai yra be jokio apsisprendimo, atsako už Kitą. *Betarpiškai* reiškia „nesavanaudiškai“, nesirūpindamas dėl abipusiškumo. Tai *dėl kito* nesavanaudiškumas, atsakomybės atsakymas, juslus jau pasisveikini-me, *labas, viso gero*. Tai kalba, ankstesnė už sakinių teiginius, pranešančią informaciją ir pasakojimus“ (1991: 185). Šis pirminis *dėl kito* savo klusnumu gimsta sąmoneje anksčiau už ko nors suvokimą ir žinojimą. Toks santykio asimetriškumas nurodo, kad aš esu atsakingas už kitą asmenį, nesitikėdamas, jog jis man atsilygins tuo pačiu, net jei man tektų atiduoti gyvybę. Abipusiškumas yra jo reikalas. Etinio subjekto (*le sujet*) subjektyvumas sako, kad aš esu

⁸ E. Feronio žodžiais tariant, „iš tikrųjų Levino mintis visą laiką buvo iš principo subjektyvumo filosofija“ (1980: 185).

pirmapradiškai *pavaldus (sujet)* Kitam. Pasak Ciaramelli'o, „vienintelio pavaldume (*soggezione*), Aš išstatoje (*esposizione*) bei padėties praradime (*de-posizione*) išryškėja pirmapradžio *ethos* filosofišškai pirminė terpė, *etikos be institucijų*, etikos, kuri yra mano absoliuti, asimetrinė bei jokių įstatymu neįpareigotina (*imprescritibile*) atsakomybė“ (1985: 126). *Subjektyvumas savo pirmapradžiu pavaldumu Kitam giliau už bet kokią simetrinį dia-logą ar egoistiškai asimetrinę dia-lektiką yra dia-konystė*⁹.

Heideggeriui svarbus štai-buvimo pasaulyje ontologinis klausimas Levino mąstyme įgyja etinį pobūdį. Heideggerio filosofijoje klausimo objektu yra buvimas, užklaustas kaip pats klausiantysis arba jo buvimas. Subjektas, klausdamas apie savo būvį, iš klausiančio subjekto virsta klausimo objektu ir yra užklausias kaip buvimas štai čia. Levino metafizikoje šis buvimo klausimas yra pratęsiamas ir keliamas dar radikaliau: „Buvimo prasmės klausimas – ne šio įstabaus veiksmažodžio supratimo ontologiškumas, bet buvimo teisingumo etiškumas. <...> Klausimas *par excellence*, arba pirmasis klausimas, yra ne „kodėl yra veikiau būtis, o ne niekas?“, bet klausimas, ar aš turiu teisę būti?“ (2000: 336). Tad pirmiausia yra užklausias savojo buvimo teisėtumas, arba teisingumas: ar būdamas šiame pasaulyje aš neužimu, neuzurpuoju Kito vietos ir ar mano buvimas, mano užimama vieta, įsitvirtinimas savosios tapatybės būvyje yra nekaltas?

Gėrio tvarka steigiasi anapus buvimo. Ši tvarka neprieštarauja formaliosios logikos dėsniams, bet viršija juos kaip geismas, kuris, anot Levino, nėra trūkumas – lyg alkis, troškulys ar ilgesys. Šie gali būti numalšinti, užpildžius tuštumą, atsiradusią imanencijoje. Geismas nėra tuštuma, nes jis yra kreipiamasis į visiškai kitą, tai yra išorinį, dalyką, – į absoliučiai Kitką. Banali kasdieninė kalba dažnai neskiria geismo ir poreikio, nors tai yra visiškai skirtingų vektorių reiškiniai. Poreikis, nesvarbu, seksualinis, moralinis ar religinis, yra nukreiptas į save ir jo tikslas yra būti patenkintam, šiuo atveju svarbiausia – pasitenkinti. Geismas nėra patenkinamas, nes suponuoja tokį metafizinį santykį, kuris nepanaikina pirmapradės distancijos ir atsiskyrimo. „Tenkinamas“ geismas auga: jis, galėtume pasakyti, maitinasi savo paties alkium. Todėl metafizinis geismas skiriasi nuo ilgesio, nes nesiekia jokio sugrįžimo ir neturi jokio prisiminimo. Geidžiant, tai, kas geidžiama, ne pripildo, bet ištuština lyg gėris. Geismas duoti – *dosnumas* – steigia santykį, kuris nepanaikina atstumo, nėra intymumas ir pasitenkinimas. Kaip tik čia glūdi bet kokio dosnumo ir gėrio esmė. Pozityviai

⁹ *Diakonystė, arba pasitarnavimas, tarnystė*, kyla iš graikiško daiktavardžio *διακονος (tarnas)*, sudaryto iš priešdėlio *δια (per, išilgai, tarp, skersai)* ir šaknies *kov*, kurios pirminę reikšmę, ko gero, išlaiko graikiškieji *κοινη (kelti dulkes, skubėti)*, *κοινην (kelti dulkes, apdulkinti, apnešti)*, *κοινα (dulkės, smėlis, pelenai)*. Graikiškoji *tarno* etimologija, atrodo, yra susijusi su *dulkėmis* (galbūt dėl tarno skubos patarnauti ir dulkių kėlimo, gal dėl jo išsipurvinimo besidarbuojant, gal dėl jo nusižeminimo). Tad diakonystė galėtų pasitarnauti kaip dar viena kalbiškai hiperbolizuota nuoroda į subjektyvumą, kurio „pagrindimas“ prasideda nuo buvimo „dulkėtu grindiniu“, kuris *guli (υποκειμενον)* po Kito Aukštybės pėdomis.

mąstomas geismas kaip nekoreliatyvus santykis tarp svetimybių, kurios nėra griežtai būtinos viena kitai, transcendoja parmenidiškąją buvimo būtinybę. Pasak Levino, dėl šios idėjos „sundyksta poreikiu pagrįsto, godaus savo papildinių buvimo planas ir iškilmingai atsidaro šabatinės egzistencijos galimybė, egzistencijos, kuri sustabdo egzistavimo būtinybę“ (1961: 78).

Dėl žmogaus dvasiškumo buvimo kategorijos apsiverčia į kitaip negu buvimą. Ne į buvimą kitaip, juk būti kitaip vis dar reiškia būti. Levinas neatrado kito veiksmazodžio, kuris tiksliai išreikštų tokį „ne-buvimą“ kaip ne-nurimimo vyksmą, jo nesuinteresuotumą. Aš privalau remti kitą asmenį, nes esu jam ir už jį atsakingas. Mano atsakomybė yra neperduodama, niekas negali manęs pakeisti. Pati žmogiškojo Aš tapatybė yra pagrįsta atsakomybe. Atsakomybė yra tai, kas atitenka išimtinai man ir ko aš negaliu *žmogiškai* atmesti. Ši našta, pasak Levino, yra aukščiausias asmens, kaip vienintelio tokio, orumas. Nesukeičiamas su kitais aš esu tik tiek, kiek esu atsakingas. Aš galiu pakeisti visus, bet niekas negali pakeisti manęs. Tokia yra mano kaip subjekto neatsiejama tapatybė. Tad žmogiškumo „pabėgimą“ iš buvimo, arba buvimo pertrūkį, buvimo krizę ir kitaip negu buvimą ženklina, kas paprastai laikoma natūraliausia, tampa problemiškiausia. Ar aš turiu teisę būti? Ar, būdamas pasaulyje, neužimu kieno nors vietos? Taip naivus ir pastovus buvimas kaskart yra užklausias ir „praplėšiamas“. Į eventualų klausimą, ar toks radikalus ir skrupulingas požiūris į žmogų nenori apskritai paneigti teisės gyventi, visiškai sumenkinant buvimą, Levinas atsako: „Čia pateiktas mąstymo būdas nėra buvimo neįvertinimas, nei, remiantis juokinga bei niekinančia pretenzija, jo traktavimas, kaip to, kas griaua tvarką ar viršesnę Netvarką“ (1974: 19). Mąstyti kitaip reiškia tiesiog radikaliai pakeisti minties kryptį. Prieš pažvelgiant į pasaulį iš buvimo perspektyvos yra būtina užklausti patį buvimą, pradedant nuo kitko nei buvimas. Kitaip negu buvimas, arba Gėris, yra ankstesnis už buvimą ir suteikia šiam prasmę. Tad prasmė apskritai yra ne subjektyvaus Aš suteikiama, bet priimama iš kito žmogaus, kuriam galiu pritarti, savo nenumaldoma sąžine jau atsakydamas prieš jį. Etika eina pirma ontologijos ir yra jos sąlyga.

Gauta 2006 10 03

Priimta 2006 10 22

LITERATŪRA

1. Aristotele. *Metafisica*. 1993. Testo greco a fronte. A cura di Giovanni Reale. Milano: Vita e Pensiero.
2. Chaliel, C. 1987. *La persévérance du mal*. Paris: Cerf.
3. Ciaramelli, F. 1985. „Dal soggetto alla soggezione“, *Aut Aut* 209–210: 107–128.
4. Ciglia, F. P. 1983. „Emmanuel Levinas interprete di Husserl e Heidegger nel primo decennio della sua speculazione“, *Filosofia* 34: 211–242.
5. Feron, E. 1980. „Le temps et la parole“, *Exercices de la patience* 1: 19–32.
6. Forthomme, B. 1979. *Une philosophie de la transcendance. La métaphysique d'Emmanuel Lévinas*. Paris: Vrin.
7. Heideggeris, M. 1992. „Kas yra metafizika“, in *Rinktiniai raštai*, sudarė ir vertė Arvydas Šliogeris. Vilnius: Mintis: 112–127.
8. Heidegger, M. 1979. *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
9. Levinas, E. 2000. *Apie Dievą, ateinantį į mūsų, vertė Agnė Judžentytė, Nijolė Keršytė, Regina Matuzevičiūtė, Aušra Pažeraitė*. Vilnius: Aidai.
10. Lévinas, E. 1974. *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence*. La Haye: Nijhoff.
11. Lévinas, E. 1982. *De l'évasion*. Montpellier: Fata Moragana.
12. Lévinas, E. 1986. *De l'existence à l'existant*. Paris: Vrin.
13. Lévinas, E. 1976. *Difficile Liberté. Essais sur le judaïsme*. Paris: Albin Michel.
14. Lévinas, E. 1994. *Erika ir Begalybė*, vertė Arūnas Sverdiolas. Vilnius: Baltos lankos.
15. Lévinas, E. 1991. *Entre nous. Essais sur le penser-à-l'autre*. Paris: Grasset.
16. Lévinas, E. 1979. *Le temps et l'autre*. Paris: Quadrige.
17. Lévinas, E. 1932. „Martin Heidegger et l'ontologie“, *Revue Philosophique de la France et de l'Étranger* 113: 395–431.
18. Lévinas, E. 1961. *Totalité et Infini. Essai sur l'extériorité*. La Haye: M. Nijhoff.
19. Petrosino, S. 1992. *Fondamento ed esasperazione. Saggio sul pensare di Emmanuel Levinas*. Genova: Marietti.
20. Poirié, F. 1987. *Emmanuel Lévinas. Qui êtes-vous?* Lyon: La Manufacture.
21. Rovatti, P. A. 1987. *Intorno a Levinas*. Milano: Unicopli.
22. Spinoza, B. 1924. „Ethica“, in Gebhardt, C. *Spinoza Opera*. V. 2. Heidelberg: Carl Winters.

Nerijus Čepulis

THE QUESTION OF THE FUNDAMENTALITY OF ONTOLOGY:
LEVINAS AND HEIDEGGER

SUMMARY

Without a doubt, Emmanuel Levinas is one of the brightest and most original representatives of phenomenological movement. He used his philosophy of the social to continue and deepen, but also to criticize and correct the philosophical insights of his predecessors. Following the path of new Husserlian method, he could not bypass other advocates of phenomenological approach, and in particular Martin Heidegger, whose ontology he tried to fundamentally rethink or rather at least to reflect on being as such in opposition to traditional metaphysics that concentrated exclusively on that which exists, i.e., existents. Despite Levinas' sympathetic opinion of the early Heidegger, he soon showed his originality by turning his philosophical interest elsewhere

re. The ontological question of being in the world which is all-important for Heidegger, in Levinas' thinking gains ethical aspects. The order of the good is established beyond being. This order does not contradict the rules of formal logic, but exceeds them as *desire*. Because of human spirituality, the categories of being reverse to different ones described as otherwise than being; not into being otherwise, for being otherwise still means being. The identity of human "I" is founded in responsibility. This burden, according to Levinas, is the highest dignity of individual human being as such. Therefore, the human evasion of being, the breach in being, the crisis of being, and otherwise than being, are marked by the reversal of that which is usually understood as the most natural into the most problematic. Do I have a right to be? Don't I by my being in the world occupy someone else's place? In such a way the naïve and continuous being is every time questioned and "broken". To think otherwise means to radically change the direction of thought. Before looking at the world from the perspective of being, one has to question being itself, beginning from something other than being. Otherwise than being, the good, is prior to being and gives it significance. Significance is not simply ascribed to the subjective "I", but received by one from the other human being, with whom one can agree, with one's inexorable conscience already being responsible in front of that other human being. Ethics comes prior to ontology and is the condition of it.

KEYWORDS: ontology, being, totality, subject, sociability, goodness, disinterest, the other, responsibility, ethics